

El diplomàtic català Serrat i Bonastre (Barcelona, 1871-Madrid, 1950) primer titular de la política exterior del Govern colpista, va ser perseguit pel règim franquista després d'haver fugit a Suïssa, l'abril de 1937, desenganyat. Ho detalla a les seves memòries.

El primer desenganyat del règim franquista

El maig de 1937 la premsa republicana informa que Francesc d'Assís Serrat i Bonastre, titular d'Afers Estrangers del Govern de Franco, ha fugit a Suïssa. El diari *ABC* de Madrid indica que havia renunciat al càrrec en radical oposició a la política interior i exterior dels militars rebels, i també contrariat pel desordre esgarriat característic de l'administració franquista. Així, sempre calia comptar amb la voluntat capriciosa del germà del general, Nicolás, que amb el seu caràcter brutal i violent s'havia imposat al dictador. "Sembla que el dimissionari", acabava la notícia, "ha afegit que les relacions exteriors, fins i tot les que es mantenen amb les potències que han reconegut la Junta militar, no es porten a terme amb serietat, ni tan sols amb aquella serietat obligada pel protocol".

Solidaridad Obrera, de Barcelona, indica que la dimissió descobreix el caos polític del Govern de Franco. *El Luchador*, d'Alacant, que ha dimitit en disconformitat amb la política exterior del capítol faccions, mentre que *L'Autonomista*, de Girona, titula: "Harmonies feixistes. Un que se'n va". La notícia ja havia aparegut a la premsa internacional. L'havien publicat diversos diaris de Suïssa, França i Anglaterra.

Setanta-set anys més tard, ha arribat la confirmació dels motius de la fugida, en boca del seu protagonista. Conformen el recull de les seves memòries, escrites en castellà, actualment conservades pel seu

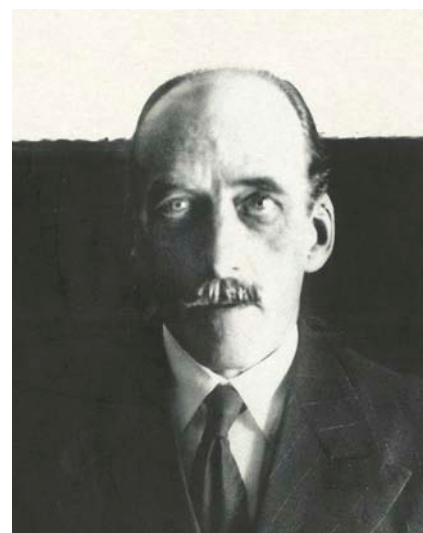
nét, l'ex-ambaixador Juan Serrat. Àngel Viñas les ha preparat i publicat a l'editorial Crítica, amb el títol *Salamanca, 1936. Memorias del primer "ministro" de Asuntos Exteriores de Franco*. L'historiador afirma que són les memòries que més bé descriuen l'ambient polític a Salamanca i Burgos, seus de l'administració franquista, durant l'etapa inicial del règim.

Represàlia. Hi descobrim que les autoritats franquistes van atribuir la font de la notícia al diplomàtic mateix i que per això van voler castigar-lo. Però, com que va desobeir l'ordre de tornar, només van aconseguir depurar-lo. Li van retirar el sou de funcionari, i el van perseguir –sense èxit– a través del Tribunal de Responsabilitats Polítiques, ja després de la guerra civil. Finalment, van retardar-li un temps llarg el cobrament de la pensió.

La primera reacció del Govern de Franco va ser que es presentés davant del dictador, amb el risc que això comportava, per la seva llibertat i potser per la seva vida. Si la primera notícia apareix al *Times* el 6 de maig de 1937, només deu dies més tard l'ambaixada espanyola de Berlín li truca a Suïssa per dir-li que, segons un telegrama rebut de Salamanca, el cap de l'Estat hi reclama la seva presència. Però no en va fer cas. Al cap d'uns dies, va saber per un ambaixador amic que Nicolás Franco havia engegat contra ell l'apa-

Francisco Franco i Nicolás Franco, al despatx

El diplomàtic Francesc d'Assís Serrat i Bonastre, primer ministre d'Afers Estrangers del Govern de Franco.

rell judicial militar.

Serrat va llegir només les notícies aparegudes a *The Times* i *L'Oeuvre* i va anotar que els comentaris –publi-

del dictador, a Salamanca, el 1937. Serrat és molt crític amb el germà.

cats també per la premsa republicana, i no citats ni per ell ni per Viñas-, eren “bastant exactes”, tret d’un aparegut només al segon diari. Així, eren exactes tots els altres. Com un de *L’Oeuvre*, no recollit per la premsa republicana, referent a la impunitat dels falangistes, que, sense autorització ni cap nomenament, envaïen els centres oficials i pretenien ficar-se en els afers importants. Serrat no va saber qui va donar, amb tanta exactitud, la notícia.

Un cas únic. Segons Viñas, el cas és únic en la diplomàcia espanyola contemporània. En menys d’un any, Serrat va passar de número u de l’escalafó, amb la categoria de ministre plenipotenciari de primera classe, i màxim responsable d’Afers Estrangers, a empestat i perseguit per una “justícia” militar ineficient i corrupta.

Serrat era un diplomàtic de carrera, primer neutral i finalment crític amb els règims i partits democràtics, per no

mantenir l’ordre i per obrir les portes als comunistes, i favorable, per “patriotisme”, als moviments de reacció. Mentre era ambaixador a Polònia, va decidir adherir-se als rebels. Va dimitir com a ambaixador de la República el 5 d’agost i el Govern de la República el va destituir el 7.

A principis d’octubre arriba a Burgos. Com que és el número u de l’escalafó, ho fa en qualitat de secretari de Relacions Exteriors, un dels organismes –dependent directament del dictador– que conformen l’organigrama creat per Franco tan bon punt és nomenat cap del Govern de l’Estat. El nomenament, signat per Franco, porta la data del 4 d’octubre i es publica el 6, dies abans del seu pas per la frontera, des de França, si les dates que “recorda” Serrat a les memòries són exactes.

Abans de la Secretaria de Relacions Exteriors, hi havia hagut un Gabinet Diplomàtic. El director, José Yanguas Messia, va ser despatxat, diu Serrat,

perquè va anomenar Franco “Cap del Govern de l’Estat” en comptes de “Cap de l’Estat”. Com que era monàrquic, els militars hi van veure una reserva en favor de la restauració monàrquica, “falta, pel que sembla, imperdonable”, anota.

El personal de l’administració, diu, eren voluntaris, en la seva majoria, i entre els civils destaca Joaquín Bau, “un diputat carlí per Tortosa, neci i fatu”. Bau seria procurador a les Corts franquistes entre el 1958 i el 1971, president del Consell d’Estat i membre del Consell del Regne entre 1965 i 1973. Pòstumament va rebre el títol de duc.

El problema de Relacions Exteriors, diu, és que no tenia les competències ben definides i que, a més, les més pròpies van ser exercides per altres organismes. L’organigrama burocràtic era desequilibrat; mentre que, “com s’escau sempre, i més amb les dictadures militars”, el Quarter General tendia a bastar-se per si mateix, sense respectar l’organització que ell mateix havia creat.

Ni respectar la llengua ni la correcció administrativa. Sobre un decret llei, diu que és un model de “la literatura oficial de la nova Espanya” perquè pateix un menyspreu absolut de la gramàtica i del desconeixement de la reglamentació ja vigent.

En la primera entrevista amb Franco, esperava saber quins eren els seus plans en política exterior, “però tots els meus esforços en aquest sentit van resultar infructuosos”. D’altra banda, personalment el va trobar ponderat, equànime i serè, enmig de tanta confusió. Després va constar que les seves indicacions morien en el despatx de l’home que les havia de portar a terme, el seu germà Nicolás, “atrabiliari”, “funest” i conegut per les seves “calamitats”.

Pel que fa a la política exterior, les memòries confirmen el que va dir la premsa, que les relacions amb els països amics –Alemanya i Itàlia– no estaven ben coordinades, sense el contacte íntim necessari, que només els demanaven favors quan els necessitaven. “Això explica en certa manera la lentitud de les operacions militars” –consideració, diu Viñas, que la historiografia ha ignorat.

Sense poder influir en la política exterior, la seva feina principal és la depuració del cos diplomàtic, i en això

tampoc no pot imposar el seu criteri, perquè el que impera és l'arbitrari i personal, sovint venjatiu. Per tot això, acaba sent marginat per la "camarilla", que li és hostil, i destituït, per decret del 25 d'abril del 1937. En deixar el càrrec i la zona nacional –amb el temor que l'obliguessin a declarar i portar els estalvis que tenia a l'estranger, com dictava una llei– va tenir la sensació que deixava un "infern", que s'acabava el seu "malson".

La butaca d'Unamuno. Serrat s'instal·la a Burgos mentre que Franco és a Salamanca –més prop de Portugal, per si de cas. Al cap d'uns mesos, tenint en compte que el cos diplomàtic es troba a Salamanca, i que potser, així, ja no se sentirà tan marginat, s'hi trasllada. Ocupa el rectorat i seu a la butaca *històrica* que fins feia poc pertanyia a Unamuno. Se'n va sentir honorat. Serrat reporta el famós incident d'Unamuno amb Millán-Astray –"encarnació suprema del patriotisme irreflexiu"– i critica el Govern franquista per haver tret Unamuno de rector.

Home conservador, però liberal i crític amb els militars espanyols, els carlins i els falangistes, com amb el feixisme i el nazisme, hauria preferit un règim més integrador i no tan venjatiu i discriminatori. A partir de la destitució d'Unamuno, escriu, "un darrere l'altre s'han anat apartant de la direcció del moviment les personalitats més il·lustres, figures purament decoratives algunes; d'altres de valor pràctic, de capacitat i experiència molt necessàries en períodes de reforma: Gregorio Marañón, José Ortega y Gasset, Salvador de Madariaga, Santiago Alba, Francesc Cambó, Joan Ventosa, José Maria Gil Robles i tants d'altres".

A més del desgavell administratiu, Serrat descriu l'ambient de "terror" de la zona nacional –"el mínim que es deia era afusellar"– i l'abús de les requisites, que a Andalusia arriben a tal extrem que com que la població dona mostres d'estar-ne farta cal nomenar una persona perquè hi vagi a posar ordre, escriu.

El cas Rossend Llates. Exemple de l'ambient de terror és el cas, reporta, del seu nebot, l'escriptor i periodista Rossend Llates i Serrat (Barcelona 1899-1973). Tot i haver-se afiliat a la

3 apoderarse de las riendas del movimiento rebelde, prendiendo y asesinando al ex general traidor. Descubierta el plan, Hedilla logró escapar a Portugal. No así Sancho Dávila, jefe de los falangistas andaluces y miembro del Secretariado político faccioso, que el viernes pasado fué fusilado en Sevilla, según informes veraces.

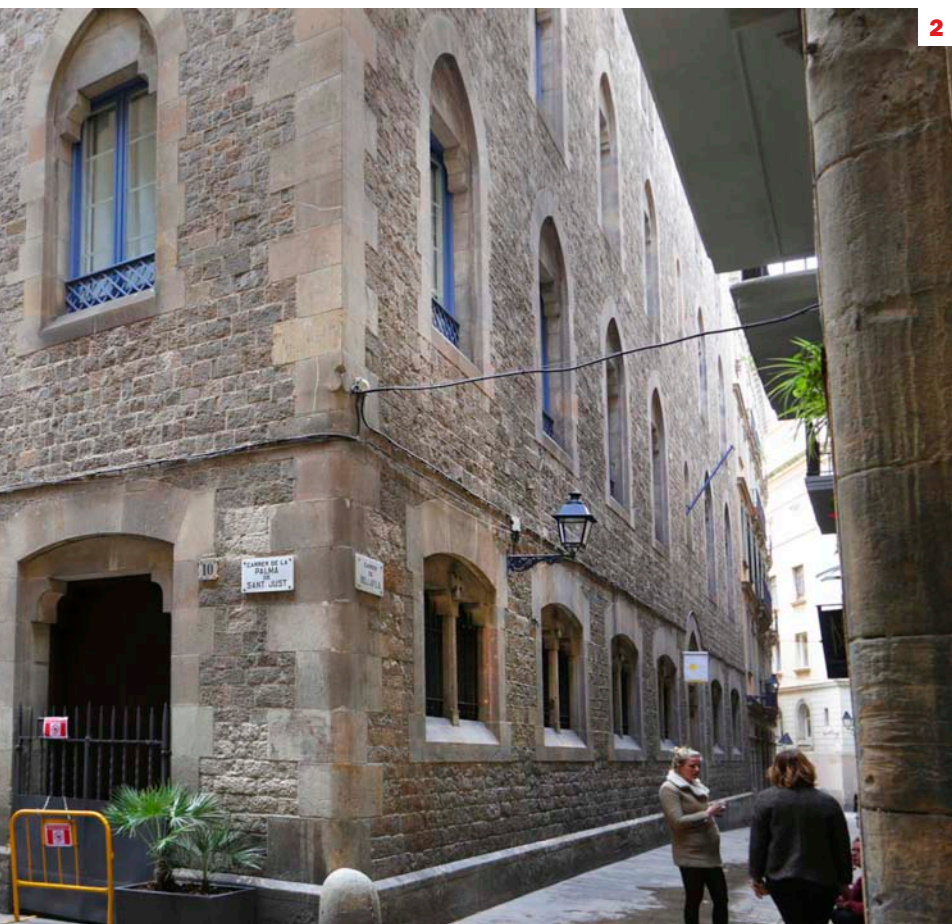
Serrat y Bonastre, «ministro» de Negocios Extranjeros de Burgos, dimite y huye

Valencia 19. 8 noche. Se sabe que a consecuencia del desbarajuste que existe en el campo faccioso acaba de presentar su dimisión el que se decía ministro de Negocios Extranjeros del llamado "Gobierno de Burgos" con residencia en Salamanca, Serrat y Bonastre. El gesto ha sido algo estrepitoso y escandaloso, pues el susodicho sedicente ministro ha dejado el cargo violentamente y ha salido de aquel campo camino del extranjero.

Informes fidedignos aseguran que estaba, más que descontento, en violenta oposición con la política interior y exterior que se hacía por el fascismo, y también contrariado por el desorden espantoso que se característico en la administración facciosa.

Además, para todo asunto hay que contar a cada momento y siempre con la voluntad caprichosa del "coronel" Franco, hermano del ex general, cuya influencia aumenta. Se ha impuesto, con su carácter brutal y violento, a Franco, que en reali-

1. Les penúries del nebot de Serrat i Bonastre, l'escriptor Rossend Llates –aquí, al finals dels 60–, a la zona nacional, conformen un episodi destacat de les memòries del diplomàtic. **2.** El solar del casal on neix Serrat i Bonastre, al carrer de Bellafila, de Barcelona, enderrocat a finals del segle XIX, és un convent de les Dominiques de la Presentació. Va ser escola durant molts anys i ara és una residència d'estudiants i seu de diverses entitats. **3.** La premsa republicana dona la notícia de la dimissió i fuga del responsable franquista d'Afers Estrangers, el maig del 1937. Franco ha destituït Serrat el 22 d'abril. **4.** L'historiador Àngel Viñas ha rescatat i editat les memòries de Francesc d'Assís Serrat i Bonastre.

2

els Serrat. Vivien en un casal del carrer de Bellafila, 4 –entre l’Ajuntament i la plaça de Sant Just– fins que van traslladar-se a una casa nova de l’Eixample, al carrer de Llúria.

El casal, enderrocat el 1887, era propietat del matrimoni Emília Clavé-Casimir Girona –de la famosa família dels Girona– i els nous amos, les Dominiques de la Presentació, hi van construir una escola de noies amb capella i convent –amb la façana en pedra, obra d’Ignasi Romanyà Suari– que ara acull la residència universitària femenina Projecte Maria Reina de la Pau, i diverses entitats.

Durant la Guerra Civil, la Generalitat va ocupar l’escola, en absència de les monges –que poden fugir, primer a Roma i després a França, d’on era l’orde i algunes d’elles–, i la va cedir a la Gran Lògia de Catalunya –oficialment, Ateneu Humanitat–, que hi va obrir una escola laica. Els maçons van respectar la capella i tot el convent, sense que, en tornar les monges de l’exili, hi trobessin res a faltar.

El pare de Francesc, Josep Serrat i Borràs, nascut a l’Ametlla del Vallès, era fill de mestre i va muntar, primer a Bigues i després a Granollers, una fàbrica tèxtil amb l’escriptor, historiador i bibliòfil Josep Brunet i Bellet, Brunet i Serrat. La seu social era al casal de Bellafila. A Granollers, Serrat i Borràs va ser un personatge rellevant. Va presidir el Casino, va organitzar una associació de beneficència i va promoure, com a president del Casino, el primer certamen literari.

Francesc, pel fet de viure a l’estranger, com a diplomàtic, després d’haver fet la carrera de dret a Barcelona, ha deixat poca petja a Catalunya, a diferència del seu germà Josep.

Josep Serrat i Bonastre (Barcelona, 1869-1946) va presidir l’Associació d’Enginyers Industrials de Catalunya i gràcies a la seva gran tasca pedagògica i divulgativa, el premi de periodisme del Col·legi d’Enginyers Industrials de Catalunya porta el seu nom. El seu nom també bateja un institut d’ensenyament de Barcelona i una plaça de Granollers, però no així el pare, tot i haver estat molt més determinant en la història de la ciutat.

Lluís Bonada

Falange i haver-se presentat voluntàriament, i tenir-lo a ell d’oncle, és empresonat. Serrat ha de remoure cel i terra per aconseguir que l’alliberin i rep el consell que el porti fora del país. I si va al front voluntari, com pretén, és molt possible, diu a Serrat el coronel del SIM, que es quedi en el camí, “com tants altres”.

Llates, que havia fugit de Barcelona perquè, com li va passar al seu amic Planes, els anarquistes li volien fer la pell, va ser denunciat als militars franquistes, va saber Serrat, per ser d’Acció Catalana, amic d’Amadeu Hurtado i “autor d’un llibre sobre Sant Agustí” –una traducció al català de les *Confessions*, cal afegir.

Serrat s’havia fet la il·lusió, escriu, que Llates podria trobar bona acollida a la zona franquista i que hi hauria prestat bons serveis. Per exemple, a l’oficina de Premsa. La seva imaginació el feia creure que l’acció militar havia d’anar acompanyada d’una acció política subterrània encaminada a atreure elements de l’altre bàndol, horroritzats pels excessos comesos a la zona republicana, la major part d’ells, refugiats a París, com ànimes en

pena, sense saber on situar-se, perquè entre ells figurava “la gent més honrada i més intel·ligent” de Catalunya.

Des de Barcelona, *L’Esquella de la Torratxa*, informa que ha tornat a ser empresonat, publica el 26 d’agost del 1938, a Burgos, “on s’havia entestat a sojornar, segurament per treballar millor per Catalunya i les nostres llibertats”. Segons una informació que ens facilita Esther Jimeno Huarte, directora de l’Archivo Histórico Provincial de Gipuzkoa, Llates va ingressar a la presó d’Ondarreta, a Donosti, el 17 de març de 1938, i va sortir-ne el 4 de gener de 1940. A l’expedient no hi ha cap aclariment del motiu de l’ingrés. Però, a llapis i en la part superior del full es llegeix: “Acción catalana”.

Viñas informa a peu de pàgina que Serrat va escriure al seu dietari, el 10 de febrer de 1940, referint-se al seu nebot, que “per segona vegada els blancs l’han deixat anar.”

Els Serrat. Llates parla a les seves memòries –arriben abans de l’esclat de la guerra– de la seva família materna,